

Огієнко Д.П.

доцент кафедри

естетичного виховання

ВІДОБРАЖЕННЯ ПРОБЛЕМ ТРУДОВОГО ВИХОВАННЯ У ТВОРЧОМУ ДОРОБКУ Т.Г. ШЕВЧЕНКА

На сучасному етапі велика увага приділяється розробці наукових основ трудового виховання, його взаємозв'язку з іншими напрямками всебічного розвитку особистості. Важливість таких досліджень безсумнівна, оскільки трудове становлення особистості є безперервним, цілісним процесом, який започатковується у сім'ї та родині й продовжується у дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладах.

У Концепції національного виховання визначено основні завдання трудового виховання для кожної із виділених ланок:

- в сім'ї та родині – залучення дитини до спільної з дорослими діяльності, розвиток творчої працелюбної особистості, спрямування її зусиль на турботу про навколишнє середовище;

- в дитячих дошкільних закладах – започаткування основ трудового виховання, формування поваги і любові до батьків, родини, Батьківщини, людей праці;

- в загальноосвітній школі – вироблення свідомого ставлення до праці, розвиток потреби в творчій праці, діловитості, підприємництві та ін. [1].

Вагомий внесок у розробку проблем трудового виховання зробили класики західноєвропейської прогресивної педагогіки Я. Коменський, Ж. Руссо, Й. Песталоцці. Їх ідеї знайшли подальше висвітлення у працях вітчизняних педагогів – О. Духновича, А. Макаренка, С. Русової, В. Сухомлинського, К. Ушинського.

На сучасному етапі питання трудової підготовки учнів стали предметом вивчення А. Вихруща, Г. Ковальчука, М. Котряхова, О. Лихолат, В. Рака, Л. Семеновської, В. Сидоренка та ін., які розглядають різні аспекти

теорії і практики трудового навчання і виховання школярів в Україні.

Метою даної статті є аналіз творчого доробку видатного українського поета, прозаїка та художника Т.Г. Шевченка у контексті відображення у його творах питань трудового виховання.

На думку Т. Г. Шевченка, праця є провідним фактором формування особистості і тому вже з раннього віку необхідно привчати дитину до посиленої трудової діяльності. Описуючи у ліро-епічній поемі «Наймичка» життя Трохима та Насті, поет зазначав, що вони «у двох на хуторі жили, як діточок двоє, усюди обоє. Ще змалечку удвох ягнята пасли» [2, с. 237].

Людина народжується для праці, – вважав Т.Г. Шевченко, і тому головне завдання виховання він вбачав у тому, щоб виховати людину-працівника, яка б жила із своєї праці і вміла поважати працю інших людей. У повісті «Капітанша» він писав: «Людина працююча, по-моєму, найщасливіша людина в світі, особливо якщо праця її має високу благородну мету» [3, с. 266].

Аналіз творчого доробку Т.Г. Шевченка свідчить, що велику роль у трудовому вихованні особистості він відводив сім'ї. На його думку, там, де праця є обов'язком кожного члена родини, де батьки є прикладом у веденні домашнього господарства, виконанні різноманітних городніх та польових робіт, діти виростають працюючими й підготовленими до трудового життя. І навпаки, у багатих, забезпечених сім'ях, де процвітають неробство і розваги, як це показано у повістях «Нещасний», «Варнак», виростає розбещене молоде покоління, яке потім саме страждає від неправильного виховання. У повісті «Музикант» Т.Г. Шевченко описує життєвий шлях двох сестер, які зростали в різних умовах і зазнали різних виховних впливів. В результаті, Наташа виростає доброю, працелюбною, а Ліза – егоїстичною і ледачою. У повісті «Княгиня», йде мова про заняття рукоділлям дівчинки Каті, яку мама навчила шити, вишивати й прясти.

Помітне місце у творчості Т.Г. Шевченка відведено зображенню трудового життя дітей-сиріт. З одного боку, різноманітність виконуваних

ними трудових доручень позитивно впливала на формування готовності до трудового життя, а з іншого – обсяг обов'язкових робіт часто непосильним тягарем лягав на сирітські плечі. Так, наприклад, сироті Яремі (історична поема «Гайдамаки») господар наказував:

*«Піди кобилу приведи,
Подай патинки господині
Та принеси мені води,
Вимети хату, внеси дрова,
Посип індікам, гусям дай.
Піди до льоху, до корови,
Та швидше, хаме!.. Постривай!
Упоравшись, біжи в Вільшану,
Імості треба. Не барись,
Пішов Ярема, похиливсь. [3, с. 78-79].*

Аналогічні рядки про важку долю кріпаків-сиріт наведені в елегії-епітафії «На вічну пам'ять Котляревському»: «Сирота ще до світу встає працювати» [3, с. 14]. Висвітлюючи у своїх творах важку працю дітей-кріпаків, Шевченко піднімає важливе, у педагогічному відношенні, питання про посиленість і доступність дитячої праці.

Іншим важливим аспектом, який порушує поет у своїх віршах, є зв'язок трудового виховання з моральним становленням особистості. У його творах чітко викристалізовується ідеал виховання, до якого прагнули усі виховні системи. У розумінні Т.Г. Шевченка це – високоморальна, освічена та працелюбна людина. У працелюбстві, – концентруються основні морально-вольові якості особистості, такі як: бережливість, працездатність, безкорисливість, вміння долати труднощі. На основі працелюбства, – вважав Т.Г. Шевченко, – формується потреба в праці, трудова досвідченість, турботливе ставлення до людей. Прикладів такої безкорисливої допомоги старим, хворим, немічним у творчому доробку поета дуже багато. Зокрема, в історичній поемі «Гайдамаки» розповідається, як козак Ярема пізнього

вечора довго виглядає на побачення дівчину Оксану, а її все немає. Зажурився юнак, розплакався, сумні думки лізуть в голову. Аж тут з'явилася Оксана – стомлена, але привітна. Коли пройшли перші радісні хвилини, Ярема лагідно запитав:

*«Серце моє, зоре моя,
Де це ти зоріла?»
«Я сьогодні забарилась:
Батько занедужав;
Коло його все поралась» [3, с. 90].*

Так, кількома поетичними рядками Т.Г. Шевченко спонукає вдумливого читача до роздумів про власних батьків, про особисті і загальнолюдські цінності.

У побутово-психологічній поемі «Наймичка» йде мова про молоду жінку Ганну, яка найнялася працювати до бездітних господарів, що жили на хуторі і виховували покинутого хлопчика. Добросовісно і з великим завзяттям вона виконувала різноманітну роботу, що є прикладом гуманістичної самопожертви матері в ім'я дитини:

*«І у хаті, і на дворі,
І коло скотини,
Увечері і вдосвіта,
А коло дитини.
Так і пада, ніби мати;
В будень і в неділю
Головоньку йому змиє,
Й сорочечку білу
Що день божий надіває.
Не зна Марко, чого вона
Так його цілує –
Сама не з'їсть і не доп'є,
Його нагодує [3, с. 241-242].*

Така ж турботлива праця на благо ближніх висвітлена в інших поетичних рядках Т.Г. Шевченка:

*«Сім'я вечеря коло хати,
Вечірня зіронька встає,
Дочка вечерять подає»* [3, с. 282].

Пізній вечір. Стомлена мати, стомлений батько. Стомлена роботою і сама дочка, але, незважаючи на це, вона, з поваги до старших, подає на стіл вечерю. І в цій поезії яскраво проявляється зв'язок трудового виховання з моральним і є багата основа для морально-етичних роздумів молодому поколінню.

Переконлива сила шевченківського слова про значення праці в житті людини ґрунтується, крім його великого таланту й ерудиції, ще й на власному, іноді дуже нелегкому, трудовому досвіді: «Мені тринадцятий минало, я пас ягнята за селом», – читаємо у поезії «N. N.» [3, с. 284]. У чотирнадцять років Тарас, тоді вже круглий сирота, працював кухарчуком у панській пекарні, а трохи пізніше – служив козачком у пана П. Енгельгардта.

На засланні, в Новопетрівській фортеці він посадив сад, а навколо альтанки, як згадує дружина коменданта Ускова, висадив соняшники і вербу, які нагадували йому далеку Україну. Багато Тарасу Григоровичу довелося працювати і над спорудженням фортеці – рубати сокирою очерет, мостити гаті [4, с. 278].

Про плідну працю Т.Г. Шевченка як поета, прозаїка та художника свідчить його велика поетична (273 поезій різних жанрів) та мистецька спадщина (830 малярських робіт, з них – 150 портретів).

В контексті звернення Т.Г. Шевченка до освітянських питань заслуговує на увагу його «Букварь южнорусский» для недільних шкіл, виданий в останній рік життя поета тиражем десять тисяч екземплярів. У ньому наведено багато народознавчого матеріалу (приказок та прислів'їв), спрямованого на висміювання ледарів та дармоїдів і виховання пошани до людей праці: «Багато панів, а на греблю й нікому»; «Ледачому животіві і

пирогои вадять»; «Або ти, тату, йди по дрова, а я буду дома, або ж я буду дома, а ти йди по дрова».

Таким чином, аналіз творчого доробку Т.Г. Шевченка свідчить, що в його поетичних та прозових творах переконливо розкривається значення праці як необхідної життєвої потреби, фундаменту для виховання високоморальної особистості, священного обов'язку кожної людини.

Література

1. Концепція національного виховання // Освіта. – 1994. – 26 жовтня.
2. Шевченко Т.Г. Повна збірка творів в трьох томах. Том 2 / Т.Г. Шевченко. – К. : Радянська школа, 1949. – С. 266.
3. Шевченко Т.Г. Кобзар / Т.Г. Шевченко. – Д.: «Видавництво Сталкер», 2003. – 368 с.
4. Костенко А.І. Спогади про Шевченка / А.І. Костенко. – К. : Радянська школа, 1958. – С. 278.